

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Інформаційно-бібліотечна робота у період війни і повоєнного відновлення: виклики і відповіді

«Головне завдання бібліотек на сьогодні – зберегти фонди і кадри й налагодити обслуговування таким чином, який би дозволяв бібліотекам використовувати свої можливості», – із виступу генеральної директорки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, докторки історичних наук, професорки, член-кореспондентки НАН України, заслуженої діячки науки і техніки України Л. А. Дубровіної.

«Бібліотечна справа завжди стояла на трьох китах: ресурс, сервіс, компетентність, і нині слід максимально зміцнювати ці устої», – із виступу голови Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, академіка НАН України О. С. Онищенко.

13 червня 2023 р. відбулося засідання Інформаційно-бібліотечної ради (далі ІБР) Національної академії наук України (далі НАН України), на якому було розглянуто питання інформаційно-бібліотечної роботи мережі бібліотек наукових установ НАН України у період війни та перспектив у повоєнному відновленні країни. А також було обговорено документи: Стратегія розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України на 2023–2027 рр.; Положення про мережу бібліотек Національної академії наук України; Положення про бібліотеку наукової установи Національної академії наук України.

Захід пройшов у змішаному форматі онлайнної (на платформі Zoom) та офлайнної (у залі засідань Вченої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) зустрічі.

Відкрив засідання радник Президії НАН України, почесний генеральний директор НБУВ, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, голова Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, академік НАН України **О. С. Онищенко**. Він привітав учасників зібрання й наголосив, що війна порушила звичний, відпрацьований ритм бібліотечного життя, принесла багато серйозних викликів, загроз і негативу. Але бібліотечне співтовариство перебудувалося і перебудовується, щоб і у важкій ситуації війни виконувати свою професійну місію – нести людям знання, освіту, культуру, робити свій внесок у перемогу, сприяти мінімізації негативних наслідків війни і післявоєнній відбудові. Сила бібліотеки – в багатстві її ресурсів, тобто фонду, його наукового й інформаційного потенціалу. У бібліотеках мережі НАН України понад 30 млн одиниць зберігання. Це – потужний масив інформації.

У своїй доповіді «Інформаційно-бібліотечна робота у період війни і повоєнного відновлення: виклики і відповіді» О. С. Онищенко озвучив завдання і можливості інформаційно-бібліотечної роботи в сучасних умовах і на перспективу. Орієнтиром, на його думку, має бути курс на багатий інтегрований науково-інформаційний ресурс, системне науково-інформаційне забезпечення. Формування бібліотекаря як інформаційного

експерта і менеджера – такою має бути відповідь бібліотечного співтовариства на виклики війни, потреби перемоги і успішної повоєнної відбудови.

Торкаючись питання поповнення бібліотечного фонду, доповідач зазначив, що бібліотеки академічних установ накопичили солідні фонди профільної і суміжної літератури. Необхідно примножувати зусилля, щоб попри труднощі воєнного стану нові надходження до фондів не зменшувалися. Прагнення до максимально можливого поповнення фондів – закон бібліотечного життя. Однак були і є пріоритети для кожної бібліотеки. Нині – пріоритет інформації з питань безпеки й оборони. Сучасна війна – війна технологій (фізико-технічних, хімічних, біологічних, соціальних, гуманітарних, інформаційних). Тому першоувага бібліотек має концентруватися на формуванні масивів технологічної інформації й доведення її до усіх зацікавлених.

На думку вченого, важливо зосереджуватися на формуванні тематичної бази інформації, яка узагальнить відбудовний досвід як український, так і зарубіжний. Чим швидше буде накопичено якісного матеріалу з питань відбудови, тим кращий буде інформаційний супровід самої відбудови. Кожна бібліотека повинна мати і ситуативно уточнювати план свого збереження у період війни і план дій на випадок пошкодження ударами агресора.

Відповідальна секретарчиня ІБР НАН України, провідна наукова співробітниця НБУВ, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця **Г. І. Солоіденко** свій виступ присвятила аналізу діяльності бібліотек наукових установ НАН України за 2003–2023 рр.

Аналіз було побудовано на порівнянні показників роботи бібліотек за чотири роки (2003, 2013, 2019 і 2022 рр.). Відправна дата дослідження обумовлена прийняттям 9 липня 2003 р. на засіданні Президії НАН України Постанови НАН України № 186 «Про стан та завдання розвитку в НАН України бібліотечно-інформаційної справи». У цьому документі наголошувалося, що за роки діяльності Академії сформовано потужну бібліотечно-інформаційну систему, яка є головним інструментом науково-інформаційного забезпечення потреб науки, освіти, культури, державного управління в Україні. Цією постановою було прийнято важливі рішення щодо вирішення організаційних, правових та фінансових питань забезпечення доступу до зарубіжних баз даних, створення інтернет-порталів установ, розробки програмного забезпечення для бібліотечної діяльності, а також пришвидшення робіт з переведення унікальних документів на електронні носії, про внесення змін до Закону України «Про обов'язковий примірник документів», проектування і будівництва для Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника нових корпусів книгозховищ.

Проте, як зазначила доповідачка, більшість цих рішень через недофінансування НАН України залишилися нереалізованими.

Продовжуючи свій виступ, Г. І. Солоіденко поінформувала учасників засідання про стан фондів бібліотек наукових установ, зокрема, з уведенням воєнного стану. Значну увагу було приділено організації процесів захисту та збереження особливо цінних та рідкісних масивів фондів, архівних і рукописних документів.

Аналізуючи зміни в інформаційному та соціальному середовищі, доповідачка зауважила, що нині у бібліотеках НАН України реалізується стратегія поетапного переходу від традиційних до інноваційних технологій, які у майбутньому забезпечать гармонійне поєднання усієї сукупності наукової джерельної бази з метою максимально повного задоволення запитів користувачів-науковців.

В обговоренні взяла участь генеральна директорка Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, докторка історичних наук, член-кореспондентка НАН України **Л. А. Дубровіна**.

Вона розповіла про свою участь у Конференції європейських національних бібліотекарів (CENL), яка є на сьогодні дуже потужною та впливовою організацією. Головні бібліотеки провідних країн світу мають потужні електронні ресурси та повністю опрацьований цифровий контент усіх своїх фондів. На цій Конференції було наголошено, що сьогодні існує гостра потреба зберегти культурну й наукову спадщину України саме через цифрове копіювання.

Це звернення на Конференції було надзвичайно позитивно сприйняте представниками країн Європейського Союзу. Кожна національна бібліотека надіслала підтримку: у цифровій техніці, комп'ютерному обладнанні, сканерах, серверах, спеціальному папері тощо. Зокрема, Королівська бібліотека Швеції, Державна бібліотека в Берліні, Британська бібліотека, а також різні фонди. Це небагато, але дуже на часі.

На сьогодні, як зазначила очільниця НБУВ, розробляється генеральний план оцифрування, пріоритетні напрями, періодичність, план буде розглянуто на засіданні Вченої ради НБУВ. Тобто, нині організовується робота зі сканування унікальних фондів, які розкривають історичну й культурну спадщину українського народу.

У Резолюції засідання Інформаційно-бібліотечної ради НАН України відображені також пропозиції, які під час обговорення доповіді вніс генеральний директор Львівської національної наукової бібліотеки України імені Василя Стефаника, кандидат педагогічних наук **В. В. Ферштей**.

Про нові підходи до розкриття бібліотечних фондів, що дозволяють розширити доступ саме до систематизованої наукової інформації, спонукаючи бібліотеки надавати послуги зручними для користувача методами і каналами, йшлося у виступі завідувачки відділу науково-методичної роботи НБУВ, кандидатки наук із соціальних комунікацій **О. Л. Сокур**. У її доповіді, супроводжуваній показом слайдів, наголошувалось, що створення єдиної віртуальної платформи, суть якої – в об'єднанні великих масивів інформаційних ресурсів освітнього й наукового характеру, є важливим завданням вітчизняної бібліотечної сфери. Онлайн-консультації, відеоконференції, онлайн-лекції, вебінари, безпосередній зв'язок фахівців різних країн – це ті можливості, які вже сьогодні реалізуються у світі повною мірою.

У доповіді також зазначалося, що понад десять років поспіль для всієї мережі характерним є скорочення бюджетного фінансування, відтік кваліфікованих кадрів, застаріла матеріально-технічна база, суттєве зменшення нових надходжень. У зв'язку з цим посилюється як нерівність у доступі до інформаційних ресурсів та погіршення якості обслуговування, так і зниження ролі бібліотек у системі інформаційного забезпечення наукових досліджень. Тому, на думку О. Л. Сокур, є нагальна потреба у налагодженні принципово нової системи підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів у НАН України через запровадження програм стажування та проходження онлайн-навчання з отриманням відповідних сертифікатів без відриву від основного місця роботи. Розробка онлайн-курсів провідними фахівцями бібліотечної галузі у тісній співпраці з викладачами профільних закладів вищої освіти у подальшому позитивно вплине на розбудову і прогрес вітчизняної бібліотечної справи.

Задля з'ясування стану функціонування академічних бібліотек у грудні 2020 р. було проведено анкетування, яке дало об'єктивне уявлення про роботу мережі, допомогло

раціонально спланувати заходи з підвищення кваліфікації на 2021 р. і засвідчило, з одного боку, мобільність координації методичної роботи в діяльності мережі, а з іншого – сприяло оперативній адаптації функціонування академічних бібліотек до дистанційного режиму. Таким чином, у тому числі було з'ясовано готовність бібліотекарів брати дистанційну участь у різноманітних заходах.

Фахівчиня також акцентувала увагу на тому, що інформаційні технології сьогодні дають можливість перенести багато видів бібліотечної роботи у мережеве середовище, що дозволяє відчутно вигравати в оперативності, масштабах обслуговування користувачької аудиторії. Тобто у наданні не тільки бібліографічної, а й повнотекстової інформації, у забезпеченні доступності інформації для тих користувачів, які у традиційному бібліотечному середовищі цими послугами та цією інформацією взагалі б не користувалися. Утім, за словами доповідачки, головним завданням залишається максимальне збереження основних принципів обслуговування, на яких базувалася й базується робота багатьох поколінь бібліотекарів – професіоналізм в оперативному забезпеченні наукових досліджень якісною і достовірною інформацією.

Завершуючи свою доповідь, О. Л. Сокур окреслила перспективи розвитку науково-методичної роботи в умовах швидко змінюваного світу, у період геополітичних та соціально-економічних змін. Зокрема, запропонувала традиційну структуру науково-методичної роботи доповнити насамперед задоволенням фахових потреб бібліотекарів, де важливим складником є зручний формат навчання, задля підтримки їх високої професійної компетентності.

Учасники засідання розглянули такі документи:

- Стратегія розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України на 2023–2027 рр.;
- Положення про мережу бібліотек Національної академії наук України;
- Положення про бібліотеку наукової установи Національної академії наук України.

Також було прийнято Резолюцію засідання Інформаційно-бібліотечної ради НАН України, у якій зазначено:

1. Схвалити основні напрями діяльності бібліотек наукових установ НАН України, спрямовані на забезпечення перемоги України у війні та подальшій післявоєнній відбудові країни.

2. Документи: «Положення про мережу бібліотек Національної академії наук України» та «Положення про бібліотеку наукової установи Національної академії наук України», винесені до обговорення на засідання ІБР НАН України, схвалити з пропозиціями і зауваженнями, прийнятими у ході обговорення. Проект Стратегії розвитку бібліотек наукових установ Національної академії наук України на 2023–2027 рр. обговорити з широким залученням бібліотекарів мережі та доопрацювати з урахуванням внесених пропозицій.

Наталія Капустянська,

провідна редакторка,
відділ науково-методичної роботи,
Інститут бібліотекознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
e-mail: kapus_natali@ukr.net